

MIASTO HISTORYCZNE, A TOŻSAMOŚĆ MIESZKAŃCÓW ІСТОРИЧНЕ МІСТО ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЖИТЕЛІВ

У статті розглядається теоретичний аспект співвідношення ідентичності мешканців міста та його історичного минулого. Детально розглядається приклад Любліна. Проводяться аналогії і розглядається досвід інших міст. Для досягнення поставленої мети використовується міждисциплінарний підхід.

Miasta mają wpływ na poglądy, postawy oraz życie milionów ludzi na całym świecie. Mimo iż to ludzie nadają charakter miejscu, paradoksalnie są również przez dane miejsce determinowani. Duch czy też atmosfera miasta przywodzi refleksję, że każde miasto posiada własny charakter i własne wartości, tak jak w starożytności synonimem demokracji były Ateny, tak też dziś miasta próbują tworzyć własny, odróżniający od innych charakter; pojawiają się kategorie miast dla zakochanych, miast sukcesu czy spokoju, miast nowoczesnych i historycznych. Charakter miejsca dla mieszkańców miasta stanowi o atrakcyjności / nieatrakcyjności miejsca. Każde miasto jest na swój sposób inne, każde ma swoją własną tożsamość, która w dużym stopniu jest zależna od tożsamości swoich obywateli i vice versa. Tożsamość miasta i obywateli staje się również ważnym determinantem określającym jakość życia.

Według słownika języka polskiego możemy znaleźć cztery definicje tożsamości, 1. identyczność, 2. w odniesieniu do pojedynczego człowieka: świadomość siebie, 3. fakty, cechy, dane personalne pozwalające zidentyfikować jakąś osobę, 4. w odniesieniu do społeczności: świadomość wspólnych cech i poczucie jedności²⁴.

Zagadnieniami tożsamości zajmują się głównie nauki socjologiczne i psychologiczne. Dlatego bardziej adekwatne jest mówienie o przypisywaniu tożsamości i utożsamianiu. Utożsamianie obejmują procesy zewnętrzne jak i wewnętrzne. Pierwsze z nich narzucane są odgórnie, związane są z władzą, opierają się więc na nazywaniu i identyfikacji. Drugi zaś z procesów, to przypisywanie cech od wewnątrz, czyli samookreślanie. Tożsamość jest procesem formowania człowieka, obejmuje tworzenie świadomości i podświadomości. Pierwotnego źródła i motoru rozwoju świadomości możemy szukać w coraz większej rzeczywistej autonomii jednostki, która wyraża się w zmianie swojej relacji z innymi.²⁵

Głównymi determinantami kształtowania tożsamości są: kontekst czasu (przeszłość, teraźniejszość i przyszłość), miejsca, społeczno-kulturowy (społeczeństwa, narody, kręgi etniczne i religijne, społeczności lokalne, rodzina itp.).

W ciągu całego życia człowieka od dzieciństwa poprzez okres dorastania po późną dorosłość nie tylko zdobywamy wiedzę i różne umiejętności, poszerzamy swoje zasoby, rozbudowujemy strategie radzenia sobie w różnych bardziej i mniej typowych sytuacjach. Przede wszystkim jednak w każdym okresie naszego życia kształtuje się nasza tożsamość i świadomość tego, że jesteśmy odrębnymi jednostkami, że mimo wszelkich podobieństw różnimy się od innych ludzi, że jesteśmy sobą niezależnie od okoliczności, że wpływ czasu nie zaciera w nas tego, dzięki czemu sami siebie rozpoznajemy²⁶.

Pojęcie tożsamości jednostkowej wiąże się z kategorią podmiotowości. To oznacza samopoznanie i świadomość własnego „Ja”, jest to także wynik autorefleksji, która jest cechą istoty świadomej swoich własnych czynów. Podmiotowość jest atrybutem człowieka. Już w początkach socjologii amerykańskiej autopercepcja podmiotu społecznego wiązała się z przekonaniem, że w analizach

---

²⁴ Słownik Języka Polskiego PWN, <http://sjp.pwn.pl/sjp/to%C5%BCsamo%C5%9B%C4%87;2530211>, dostęp: 13 IV 2015

²⁵ Рубинштейн С, *Основы общей психологии*, Москва 1973, с. 261.

²⁶ A. Brzezińska *Dzieciństwo i dorastanie: korzenie tożsamości osobistej i społecznej*, red. A. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s.47-77.

działania należy uwzględnić wpływ sposobu pojmowania siebie na kierunek i formy jej aktywności interakcyjnej²⁷.

Tożsamość jednostkowa jest to swoista odpowiedź na pytanie: „kim jestem?”. Dotyczy ona relacji z samym sobą, ale też relacji ze światem zewnętrznym: innymi ludźmi i kulturą. Jest to więc swoiste samookreślenie się – czyli „poczucie bycia podmiotem” wraz z określeniem cech swej podmiotowości oraz przedmiotowości. Wiąże się ona z poczuciem dystansu i bliskości w odniesieniu do interakcji społecznych.

Tożsamość społeczna obejmuje cechy, jakie jednostce przypisują inni ludzie – to znaczy te właściwości, które w złożonym kontekście życia społecznego inni chcą dostrzegać w danej osobie. Obejmuje wszystkie sprawy, które mieszczą się w optyce społecznej, a więc dotyczą kwestii uznawanych za istotne w jakimś stopniu dla życia społecznego (uroda, zainteresowania, postawy itp.)²⁸. Ten konstrukt tworzą, przekształcają i narzucają inni w toku interakcji oraz w różny sposób go propagują albo przynajmniej przywołują w różnych okolicznościach – także i na różne sposoby „imputują” jednostce. Istotą tożsamości społecznej jest podział na "My" i "Oni", któremu towarzyszy poczucie odrębności i ma znaczenie dla określonej wspólnoty. O swoistości i odrębności danej społeczności decydują wspólne wartości do których żywią emocjonalny stosunek. Stąd też biorą się pojęcia takie jak: mała ojczyzna, swojskość, tutejszość, zakorzenienie²⁹.

Tożsamość zbiorowa (grupowa, kolektywna) to z kolei poczucie tożsamości różnych zbiorowości – poczucie, które skądinąd dokonuje się zawsze „za pomocą” odczuć jednostkowych. Ta tożsamość dotyczy rodzin, plemion, narodów, wszelkich całości społecznych, które tak czy inaczej mają poczucie odrębności od innych. Pojęcie tożsamości zbiorowych (kolektywnych, grupowych) umożliwia uchwycenie pewnych istotnych socjologicznych cech zbiorowości i ich funkcjonowania³⁰.

W przemianach społecznych powstają coraz bardziej rozwinięte i złożone formy identyfikacji jak etniczne, narodowe czy cywilizacyjne, interpretowane jako poszerzone kręgi przynależności. Wytwarzają one nowe elementy więziotwórcze. Rozbudowuje się poczucie odrębności i zróżnicowania. Przy procesie mobilizacji różnic rodzi się poczucie odrębności jako ekskluzywnego ośrodka i koniecznej przynależności. Może być ona przypisana lub refleksyjna, jest wtedy wyznacznikiem auto-identyfikacji. Trzeba jednak zaznaczyć, że tak rozumiana tożsamość nie jest wystarczająca do opisanie współczesnej sytuacji identyfikacyjnej³¹.

Tożsamość człowieka kształtuje się w ciągu całego życia na co składa się przede wszystkim wychowanie w dzieciństwie, otoczenie, religia, ideologia, sytuacja społeczna, polityczna, kultura narodowa itp. Związane jest to z czynnikami rozwoju takimi jak:

- Psychiczny – indywidualna identyfikacja z lokalną społecznością, kulturą;
- Socjologiczny – poczucie odrębności, utożsamianie się z jedną grupą i nie akceptowanie innych (podział „My” – „Oni”);
- Historyczny – związek z dziejami danego miejsca, lokalnymi bohaterami, instytucjami historycznymi;
- Geograficzny – przypisanie do przestrzeni i miejsc;
- Ekonomiczny – wspólnota gospodarcza, kooperacja i konkurencja międzyregionalna;
- Etnograficzny – rozumienie i odczytywanie pewnych znaczeń, symboli, świadomość dziedzictwa kulturowego³².

Każdy człowiek ma swoją ścieżkę rozwoju tożsamości. Podyktowane jest to powyższymi czynnikami.

---

²⁷ T. Czernik., „Tożsamość jednostkowa w wielokulturowej przestrzeni w procesie dyfuzji kultur”, *Studia Teologiczno-Historyczne* Rok VII 2008 Nr 1 (12), s. 36.

²⁸ Golka M., „*Imiona wielokulturowości*”, Warszawa 2010, s. 54.

²⁹ D. Lalak, *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej o pracy socjalnej*, red. D. Lalak, T. Plich, Wrocław 1999, s. 309-310.

³⁰ Golka M., „*Imiona wielokulturowości*”, Warszawa 2010, s. 54.

³¹ A. Appadurai, *Modernity at large: cultural dimensions of modernity*, London and Minneapolis 1996, s. 83.

³² M. Błaszczuk, *Rozważania nad lokalną tożsamością mieszkańców Wrocławia*, [w:] Z. Kurcz, Z. Morawski (red.), *Sytuacja i rola wielkiego miasta w procesie transformacji. Studium porównawcze rozwoju ekonomicznego i procesów społecznych na przykładzie Wrocławia i Lipska*, Wrocław 2003, s. 171.

W dzieciństwie za rozwój tożsamości odpowiadają głównie rodzice i otoczenie dziecka, np. przedszkole, szkoła, wychowawczynie i inne osoby, które mają kontakt z dziećmi na co dzień. Dzieciństwo jest okresem poznawania świata i samego siebie. Jest to czas osiągnięcia samodzielności fizycznej, psychicznej i społecznej. Wszystkie te zasoby są podstawą do formowania tożsamości. Etap ten określany jest mianem eksploracji. Polega on na badaniu, rozpoznawaniu, otoczenia a także eksperymentowaniu, sprawdzaniu jego "wytrzymałości". Związane jest to z procesami kategoryzacji społecznej, kształtowaniem się poczucia odrębności, budowania niezależności, tożsamości indywidualnej. Zachowania te mają na celu odkrycie i rozpoznanie własnej granicy wytrzymałości fizycznej i psychicznej. Drugim etapem rozwoju tożsamości jest etap podejmowania zobowiązania. Jest to okres przyjmowania odpowiedzialności za siebie i bycia gotowym do ponoszenia konsekwencji, także negatywnych. Proces ten jest efektem oczekiwań społecznych.

W zależności od przebycia powyższych etapów, człowiek nabywa różną tożsamość. Prawidłowy rozwój według powyższych etapów skutkuje rozwinięciem tożsamości osiągniętej. W przeciwnym razie, jednostka otrzymuje status tożsamości rozproszonej. Istnieją jeszcze dwa inne statusy tożsamości. Tożsamość nadana, wykształca się u osób, których okres dojrzewania był zanadto kontrolowany i ukierunkowywany przez osoby znaczące. Przeciwnieństwem tego typu tożsamości jest tożsamość moratoryjna. Dotyczy ona osób, które w okresie dorastania uzyskały nadmiar przyzwolenia na podejmowane decyzje. Powyższy podział jest koncepcją tzw. statusów tożsamości opracowanych przez kanadyjskiego psychologa Jamesa Marcia³³.

Na proces kształtowania, rozwoju tożsamości ma wpływ wiele aspektów. Jednak należy stwierdzić, iż kluczowym czynnikiem rozwoju tożsamości człowieka są inni ludzie. Na proces ten od urodzenia składa się okres wychowania przez rodziców, nauczycieli, rówieśników. Wszystkie czynniki, kształtujące tożsamość, są również wytworem działalności człowieka, mniejszych i większych grup społecznych (kultura, sztuka, historia, ogólnie pojęte osiągnięcia cywilizacji). Dorobek poprzednich pokoleń daje nam świadomość, skąd pochodzimy, w jakiej rzeczywistości się znajdujemy i co należy zrobić dla jej poprawy dla siebie i przyszłych pokoleń.

Tożsamość a przestrzeń.

„Już od czasów starożytnych miasto stanowiło typową formę organizowania przestrzeni, w której toczy się życie społeczne.”³⁴ Ze względu na historię dziejową narodów, współczesne miasta europejskie znajdują się na różnych etapach rozwoju, a także posiadają różnorodną przestrzeń. „Przestrzeń jest nie tylko miejscem interakcji, tłem dla zdarzeń, lecz także elementarnym składnikiem tożsamości. Wpływając na odrębność ontologiczną jednostki, jak i zbiorowości zajmującej dany obszar, tożsamość zostaje legitymizowana przez przestrzeń, na którą składają się miejsca pamięci znaczące dla danej zbiorowości, pomniki upamiętniające lokalnych (narodowych) bohaterów, charakterystyczne budowle, pejzaż. Wszystkie te elementy współtworzą właściwy danemu miejscu krajobraz etnoprzestrzenny przekazywany w opowiadaniach, pieśniach, obrazach, stanowiący podstawę do określenia własnego „Ja” jednostki.”³⁵ Poprzez istnienie miejsc o charakterze symbolicznym, przestrzeń jest niejako fizycznym nośnikiem historii miejsca, ma charakter kulturotwórczy. „Miejsca szczególnie dla danej społeczności sakralizują przestrzeń, która w obliczu procesów globalizacyjnych nabiera szczególnego znaczenia i nadaje tożsamość jednostce”³⁶.

Przestrzeń symboliczna

Ważnym determinantem określenia tożsamości grupowej są wspólne dlań wartości, określające zarówno system normatywny jak i relacje zachodzące w danej zbiorowości. W relacji międzygrupowej oraz poczuciu odrębności ważną rolę odgrywa miejsce, odrębne dla społeczności i

---

³³ A. Brzezińska, *Dzieciństwo i dorastanie: korzenie tożsamości osobistej i społecznej*, red. A. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s.47-77.

³⁴ J. Karmowska „Promocja wewnętrzna w historycznym mieście europejskim jako czynnik kształtujący jakość życia społeczności lokalnej” w: *Socjologia Miasta – nowe dziedziny badań*, red. Andrzej Majera, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007, s. 213.

³⁵ T. Burdzik „Przestrzeń jako składnik tożsamości w świecie globalizacji” w: *Kultura – Historia – Globalizacja* Nr 11, Wrocław 2012, s. 13.

³⁶ Tamże, s. 14.

konstytuujące jej status oraz granice. „Relacje ukształtowane przez przestrzeń jako składnik tożsamości w świecie globalizacji nie odnoszą się wyłącznie do kategorii przestrzenno - symbolicznych, lecz również do interakcji grup społecznych na danym obszarze. Stosunki społeczne w obrębie określonej przestrzeni stanowią ważny element świadomości zbiorowości, odróżniający to, co ważne, od tego, co zwyczajne.³⁷ Ze względu na potrzebę odróżnienia miejsc o charakterze szczególnym, należy podkreślić istotę miejsca w przestrzeni publicznej i nadać mu charakter miejsca, które znaczy więcej niż pozostałe. „Wyróżnienie pewnych przestrzeni jako ważniejszych dla społeczności żyjącej na danym obszarze może być niezrozumiałe nie tylko dla osób napływowych, niezorientowanych w historii danego obszaru. Wartościowanie przestrzeni odnosi się nie tylko do szeroko propagowanych miejsc i budowli pamięci, najważniejszych elementów konstytuujących pamięć zbiorową, ale również do miejsc o mniejszym znaczeniu dla ogółu społeczeństwa.”³⁸ Mieszkańcy miasta czy regionu żyjący nieopodal miejsca posiadającego określoną wartość symboliczną w zakresie historii czy kultury, ze względu na ciągłość obcowania z nim, mogą nadać danemu miejscu większe znaczenie symboliczne, aniżeli innym miejscom symbolicznym o charakterze narodowotwórczym, znajdującym się jednak daleko od miejsca ich życia codziennego, co w efekcie spowodować może silne poczucie tożsamości lokalnej. W tym przypadku ogromne znaczenie dla kształtowania poczucia tożsamości wyznaczać będą następujące czynniki:

- rozumienie historii miejsca

- znajomość walorów historycznych, kulturowych i symbolicznych oraz ich znaczenia dla miejsca / regionu

- dostępność miejsca

Jeśli przestrzeń będzie zrozumiała dla społeczności lokalnej, może stać się podstawowym elementem wyznaczającym jej tożsamość kulturową. Natomiast w sytuacji nieznanosti miejsca wśród mieszkańców miasta czy regionu, przestrzeń o charakterze symbolicznym staje się nieatrakcyjna z perspektywy budowania tożsamości zbiorowej, nabierając jedynie znaczenia w budowaniu tożsamości jednostek.

Obok historii cechą charakterystyczną dla kształtowania się tożsamości we współczesnym świecie staje się także jakość życia mieszkańców oraz lokalizacja miasta. Za przykład może posłużyć w tym przypadku Chicago oraz San Francisco. Chicago ukształtowane poprzez rozwój kolei oraz kanałów wodnych stało się jednym z największych centrów komunikacyjnych w Stanach Zjednoczonych, co pozwoliło miastu na rozwój w sferze przemysłu rolnego, elektromechanicznego, chemicznego, czy przetwórczo-spożywczego. Znacznie odmiennie na tle Chicago prezentuje się historia położonego na zachodnim wybrzeżu USA San Francisco, które swój rozwój zawdzięcza tak zwanej „gorączce złota” i przybywającym do miasta poszukiwaczom tego metalu, którzy w wyniku szybkiego bogacenia się poszukiwali form lokowania kapitału, inwestując początkowo w instytucje finansowe. Te dwa amerykańskie miasta posiadają znacznie odmienny charakter oraz tożsamość ze względu na swoje położenie, historię i zróżnicowanie społeczne. Chicago w wyniku rozwoju infrastruktury jawi się dziś jako centrum komunikacyjno – przemysłowe, zaś San Francisco – finansowo – kulturalne. Kolejnym aspektem niezaprzeczalnie wpływającym na tożsamość miejsca jest architektura prezentująca historię dziejów miasta. Architektura nie stanowi jedynie formy fizycznej, ale odzwierciedla ruchy kulturowe przeszłości. Każde miasto, poprzez architekturę przedstawia społeczeństwu swoją historię, a zachowanie przestrzeni zabytkowej stanowi o unikalnej tożsamości dzisiejszych miast. Od renesansowej architektury na wschodzie Polski, po gotyckie budynki na zachodzie, architektura staje się fizyczną reprezentacją naszej historii.

W przypadku architektury, problematycznym staje się miasto dotknięte wojnami (np. miasta europejskie zniszczone podczas II Wojny Światowej) czy kataklizmami. Zniszczenie miasta przerywa ciągłość jego istnienia i niszczy istniejącą strukturę społeczną, w wyniku czego może nastąpić zjawisko całkowitej lub częściowej utraty tożsamości zarówno miasta jak jego mieszkańców. Miastem

---

^{37 37} T. Burdzik „Przestrzeń jako składnik tożsamości w świecie globalizacji” i w: Kultura – Historia – Globalizacja Nr 11, Wrocław 2012, s. 14.

³⁸ Tamże, s. 14.

na nowo kształtującym swoją tożsamość jest między Rotterdam, całkowicie zniszczony podczas nalotów bombowych w 1940 roku, odrodził się jako miejsce o zmienionej strukturze społecznej i urbanistycznej. Czy zachował swoją dawną tożsamość? Na to pytanie odpowiada po części projekt Rotterdam 2040; jest to projekt przyszłości miasta, utrzymujący zasadę, że nie można patrzeć w przyszłość, nie biorąc pod uwagę swojej przeszłości. Autor filmu Rotterdam 2040 Gyz La Rivière rekonstruuje historię Rotterdamu z czasu sprzed bombardowań aż do teraz i rozszerza wizję rozwoju miasta do roku 2040 (tj. 100 lat po zniszczeniu miasta i 700 lat po jego powstaniu).³⁹ Gyz la Rivière twierdzi, że identyfikacja tożsamości miasta zajmuje 100 lat, wspomniany Rotterdam staje się już „dorosły”, pozostawiając za sobą okres „szalonego dojrzewiania”. Analogicznie względem Rotterdamu, jawi się projekt Lublin 700, poświęcony obchodom 700-lecia miasta, a dokładnie odnowienia aktu lokacyjnego miasta, gdyż pierwszy akt nie zachował się.

Lublin : determinant historyczny a tożsamość miasta

Mając na uwadze wydarzenia historyczne, polskie miasta w 1989 roku stanęły przed nowym wyzwaniem wykorzystania swojego potencjału oraz kreowania zarazem własnej tożsamości i tożsamości społecznej. Gdy dziewiętnastowieczna Europa przeżywała swego rodzaju „miejski renesans”, Polska ze względu na okres zaborów borykała się ze znacznymi problemami natury społeczno-ekonomicznej, co skutecznie hamowało rozwój ośrodków miejskich. II Wojna Światowa przyczyniła się do zrujnowania kraju, w tym większości polskich miast; w wyniku działań zbrojnych prowadzonych podczas II Wojny Światowej, Polska utraciła 2/5 swoich dóbr kulturalnych.⁴⁰ Polskie miasta zostały w znacznym stopniu zniszczone, ponosząc straty ludnościowe oraz materialne. Na tle zniszczeń w skali kraju, Lublin obok Krakowa i Torunia zachował swoją historyczną ciągłość materialną zachowując blisko 85% swoich dóbr materialnych. Historyczny układ urbanistyczny miasta jest obecnie jednym z najlepiej zachowanych zespołów architektonicznych w kraju. Pomimo dobrze zachowanej historycznej tkanki urbanistycznej i znacznej ilości budowli zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, w wyniku działań wojennych niemal całkowicie zmieniona została struktura społeczna, a wielokulturowy charakter miasta został definitywnie zniszczony. Okres powojenny charakteryzował się kolejnymi zmianami; rozwój przemysłu spowodował napływ „nowej” ludności do miasta. W ciągu czterdziestu lat trwania ustroju socjalistycznego, miasto zaludnione zostało przez blisko 250 000 nowych mieszkańców. „Dynamiczny przyrost ludności epoki PRL dokonywał się jedynie w miastach, i to głównie dzięki masowemu napływowi do nich ludności wiejskiej. (...) Liczba osób, które urodzone w mieście socjalizowały się poprzez swoje grupy pierwotne w ramach wzorów kultury wiejskiej, jest dziś nie do odtworzenia.”⁴¹ Zmiany w strukturze demograficznej odcisnęły znaczne piętno na charakterze miasta; obok funkcjonującego przed wojną Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego pojawiły się nowe uczelnie: Uniwersytet Marii Curie - Skłodowskiej, Uniwersytet Medyczny, Uniwersytet Przyrodniczy, Politechnika Lubelska czy z czasem uczelnie prywatne. Miasto zyskało nową tożsamość o charakterze przemysłowo – akademickim. Przeobrażenia polityczne z 1989 roku sprawiły, że miasto stanęło w obliczu nowych wyzwań oraz możliwości. a dwadzieścia sześć lat transformacji pozwala stwierdzić, że dzisiejszy Lublin jawi się jako miasto niedostatecznie wykorzystujące walory historyczne i kulturowe, jednak proces ten ulega pewnym zmianom.

Współczesny Lublin to także niezwykle interesujący przykład miasta znajdującego się w procesie przemian, w którym mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia stanowią wielkie wyzwanie w procesie tworzenia tożsamości.

Szanse i zagrożenia: Czynniki ekonomiczne jako zagrożenie w budowaniu poczucia tożsamości.

Znaczące uprzemysłowienie miasta w okresie PRL w znacznym stopniu zmieniło jego strukturę demograficzną. Transformacja ustrojowa i związane z nią zmiany o charakterze gospodarczym w znaczący sposób wpłynęły na gospodarkę Lublina. Z chwilą zamknięcia wielu przedsiębiorstw i instytucji państwowych (Fabryka Samochodów Ciężarowych / Daewoo, Odlewnia Ursus, Cukrownia

³⁹ <http://www.rotterdam2040.nl/about/>

⁴⁰ <http://kolekcje.mkidn.gov.pl/index.php>

⁴¹ P. Kublicki „Nowi mieszkańcy w nowej Polsce - Raport” Instytut Obywatelski, Warszawa 2011, s. 5.

Lublin) pojawił się nieznanym dotąd problem bezrobocia. Towarzyszyła temu redukcja zatrudnienia w administracji i usługach publicznych. Wraz z prywatyzacją przedsiębiorstw państwowych postępował proces racjonalizacji zatrudnienia, oznaczający w praktyce masowe zwolnienia pracowników.”⁴² Upadek przemysłu i zjawisko długotrwałego bezrobocia oraz nierównomierny rozwój państwa, znalazły swoje odbicie w obniżeniu rangi Lublina jako silnego ośrodka ponadregionalnego. Przy niedostatecznym rozwoju infrastrukturalnym oraz ze względu na swoje położenie Lublin stał się ośrodkiem charakteryzującym się niskim wskaźnikiem inwestycyjnym. Problemy te dotknęły nie tylko Lublin, ale całą Polskę Wschodnią, którą z czasem zaczęto określać mianem „Polski B”. Miasto wraz z innymi ośrodkami zlokalizowanymi na wschodzie Polski zaczęło funkcjonować w przestrzeni społecznej jako mniej atrakcyjne, ‘gorsze’ zarówno wśród mieszkańców kraju jak i samych lublinian. Pojęcie „Wschód” nabrało nowego wartościującego znaczenia, przestało funkcjonować jedynie w ujęciu geograficznym, ale przybrało także znaczenie pejoratywne w ujęciu ekonomicznym i społecznym. Czynniki ekonomiczne nie jest bezpośrednim procesem wpływającym na kształtowanie się tożsamości, jednak wpływa nań pośrednio, poprzez kształtowanie postaw negatywnych, przybierających postać opozycji binarnych o charakterze lepszy (oni) – gorszy (my). Tożsamość oparta na negatywnych postawach i identyfikacji własnego „ja” może tworzyć zjawiska niepożądane takie jak: poszukiwanie tożsamości czy też tożsamość rozproszoną przejawiające się w braku aktywności społecznej lub migracji do innych ośrodków miejskich. Pomimo iż w ostatnich latach następują widoczne zmiany w zakresie wzrostu inwestycji głównie z sektora usług oraz infrastruktury, opinia miasta bez perspektyw czy miasta bez przyszłości wydaje się być niezmienną.

Przestrzeń historyczna Lublina i jej rola w kreowaniu tożsamości społecznej:

„W czasie II wojny światowej Polska doznała ogromnych strat, najbardziej zaś ucierpiały miasta i mieszczaństwo. Poza nielicznymi wyjątkami niemal wszystkie miasta, które znalazły się w polskich granicach po 1945 roku, zostały dotkliwie zniszczone. W tym kontekście istotny jest fakt, że poważnym zniszczeniom uległy tradycyjne centra i przestrzenie publiczne, które z przyczyn ideologicznych i finansowych nie były odbudowywane. Do wyjątków należy Warszawa, jednak odbudowa Starówki nie przywróciła jej życia i nie stała się ona centrum miasta z prawdziwego zdarzenia. We Wrocławiu funkcje Rynku jako faktycznego i symbolicznego centrum miasta przywrócono dopiero na przełomie XX i XXI wieku. Szczecin do dziś nie posiada centrum, a wszelkie dotychczasowe próby odtworzenia historycznego centrum miasta kończyły się niepowodzeniem.”⁴³ Na tle większości polskich miast Lublin prezentuje się odmiennie. Centrum miasta zostało zachowane i w dużym stopniu posiada swój centrotwórczy charakter, a historyczny zespół architektoniczno-urbanistyczny Lublina rozporządzeniem Prezydenta RP (z 25 kwietnia 2007 Dz.U. 2007 nr 86 poz. 574) został uznany za Pomnik Historii. Ciągłość historyczna lubelskiej architektury tworzy autentyczny przekaz dziejowy; zachowane budowle, mury, zaułki, freski, miejsca pamięci i martyrologii tworzą wyjątkową spójną, nieprzerwaną wielowiekową całość. Zachowana historyczna ciągłość architektury posiada wszelkie predyspozycje ku temu, aby tworzyć przestrzeń o symbolicznym, kulturotwórczym i sakralizującym charakterze świadcząca o własnej unikatowości. Do miejsc takich niewątpliwie zaliczyć należy:

- Zespół architektoniczno – urbanistyczny Starego Miasta;
- Donżon na Wzgórzu Zamkowym, wzniesiony przez Bolesława Wstydliviego w XIII wieku, będący najstarszą murowaną budowlą w Lublinie;
- Kaplica Trójcy Świętej z zachowanymi XV wiecznymi freskami rusko- bizantyńskimi fundowana przez Kazimierza Wielkiego, przebudowana w stylu gotyckim z inicjatywy Władysława Jagiełły;
- Bazylika pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika wybudowana z inicjatywy Kazimierza Wielkiego;
- Elementy miejskich murów obronnych: Brama Krakowska i Brama Grodzka będące symbolami miasta;

⁴² Nowa Europa, *Raport z transformacji*, XIV forum ekonomiczne, Krynica 2004 s. 20.

⁴³ P. Kublicki „*Nowi mieszkańcy w nowej Polsce – Raport*” Instytut Obywatelski, Warszawa 2011, s. 20.

- Ulica Grodzka, jedna z najoryginalniej zachowanych ulic miasta, której przebieg oraz nazwa zachowały się od czasów średniowiecznych;
- Teatr Stary, będący drugim najstarszym zachowanym budynkiem teatralnym w Polsce;
- lubelskie świątynie powstałe w stylu renesansu lubelskiego;
- zespół urbanistyczno – architektoniczny Śródmieścia.

Pomimo istnienia dobrze zachowanej, oryginalnej tkanki miejskiej, zauważa się znamienne zjawiska negatywne istniejące w jej bliskim otoczeniu, charakteryzujące się niedostatecznymi działaniami na rzecz wykorzystania potencjału przestrzeni historycznej. Wiele obiektów zabytkowych znajduje się w złym stanie technicznym, przy jednoczesnym braku skutecznych narzędzi eliminujących reklamy w przestrzeni publicznej; nierozwiązany pozostaje także problem terenu dawnej dzielnicy żydowskiej zlokalizowanej pomiędzy wzgórzem Czwartek⁴⁴, Zamkiem oraz Starym Miastem. „Niewielka część dawnej dzielnicy żydowskiej przetrwała do chwili obecnej. Ulica Lubartowska, której część stanowi dziś dawna ulica Nowa, zachowała się do dziś w niemal niezmienionej formie. Na samym jej końcu znajduje się gmach słynnej Jesziwas Chachmej Lublin im. Meira Szapiry, tuż obok budynek dawnego szpitala żydowskiego, a nieopodal po obu stronach ulicy zabudowania dawnej fabryki wag Hessa. U zbiegu ulicy Lubartowskiej i Nowego Placu Targowego, przed wojną miał tu swoje miejsce Targ Żydowski, z rytualnymi jatkami wzdłuż rzeczki Czechówki. Częściowo zachował się również kwartał składający się z ulic: Kowalskiej, Furmańskiej i Cyruliczej. Kowalska, jedna ze starszych ulic żydowskiego Podzamcza, łączyła się z Szeroką i zachowała się prawie w całości, natomiast Cyrulicza i Furmańska przetrwały do dziś jedynie w części.”⁴⁵ Istniejący plan rewitalizacji⁴⁶ historycznej dzielnicy żydowskiej nie stanowi próby odtworzenia linii zabudowy sprzed 1939 roku, a przedstawia głównie założenia poprawy estetyki tej przestrzeni i częściowe zachowanie układu urbanistycznego. Planowana w tej formie rewitalizacja znacząco zmieni historyczny charakter miejsca oraz obniży znaczenie kultury żydowskiej w historii miasta, co stanowić może o próbie wyparcia swojej dawnej tożsamości i braku uszanowania własnego dziedzictwa kulturowego. Rewitalizacja dawnej dzielnicy żydowskiej to zarówno szansa na odzyskanie pełnej tożsamości miasta, ale i zagrożenie jej częściowej utraty. Redegradacja historycznego centrum miasta powinna także sprzyjać procesowi budowania miasta przyjaznego mieszkańcom czy tzw. miasta w ludzkiej skali (ang. Liveable city⁴⁷), zakładającego integrację wspólnoty poprzez wykorzystanie kultury i przestrzeni miejskiej jako podstawowych czynników spajających i wpływających na społeczność lokalną oraz budujących silne poczucie tożsamości. Miasta w ludzkiej skali stanowią także odpowiedź na coraz większe oczekiwania mieszkańców ośrodków miejskich i pojawiającej się w Polsce nowej kategorii społecznej jaką stanowią „*nowi mieszkańcy*”. Po raz pierwszy w historii kraju rozwija się kategoria mieszczaństwa mająca wpływ na

---

⁴⁴ Osada Czwartek miała charakter osady wiejskiej, będącej zapleczem gospodarczym i handlowym miasta przed jego lokacją. Obecnie na wzgórzu znajduje się powstały w XVI wieku kościół rzymskokatolicki pw. Św. Mikołaja, swą historią sięgający okresu panowania Mieszka I tj. X wieku (prawdopodobnie wtedy na wzgórzu powstała pierwsza świątynia). Nazwa wzgórza pochodzi od dnia tygodnia i związanych z nim cotygodniowych targów.

⁴⁵ http://teatrnn.pl/leksykon/node/921/dzielnice_lublina_podzamcze_dzielnica_%C5%BCydowska

⁴⁶ Projekt miejscowego planu zagospodarowania rejonu Podzamcza zakłada częściowe odtworzenie historycznej siatki ulic przy jednoczesnym zachowaniu Alei Tysiąclecia, jednej z najważniejszych arterii komunikacyjnych w Lublinie będącej częścią trasy W-Z, z największym natężeniem ruchu o dopuszczalnej prędkości 70 km/h. Aleja Tysiąclecia powstała w latach siedemdziesiątych XX wieku, na terenie zniszczonej w okresie II wojny światowej dzielnicy żydowskiej. W sąsiedztwie trasy znajdują się obecnie: Zamek Lubelski, Stare Miasto oraz Dworzec Główny PKS, który w najbliższych latach ma zostać przeniesiony w okolice Dworca PKP w związku z planowaną budową Metropolitalnego Centrum Komunikacji.

⁴⁷ Liveable city to model miasta w którym dąży się do poprawy jakości życia, dostosowania do potrzeb mieszkańców i kształtowania pro aktywnego stylu życia. Od 2006 roku magazyn *Monocole* publikuje listę miast przyjaznych mieszkańcom. Kryteriami branymi pod uwagę w tym badaniu są bezpieczeństwo, komunikacja, klimat, jakość architektury i dostęp do niej, transport publiczny, ochrona środowiska, urbanistyka oraz dostęp do natury, warunki prowadzenia działalności gospodarczej, polityka społeczna, polityka pro aktywna oraz opieka medyczna. Miasto w ludzkiej skali to także próba ograniczenia ruchu samochodów osobowych na rzecz transportu publicznego oraz komunikacji pieszej i rowerowej z uwzględnieniem rozbudowy infrastruktury potrzebnej dla jej rozwoju.

model kulturowy społeczeństwa; ich styl życia, formy spędzania czasu wolnego, przejawiane aktywności czy moda stanowią pożądaną społecznie wzorzec kulturowy. Nie można powiedzieć, że nowi mieszczaństwo stanowią jednolitą kategorię społeczną, jednak przedstawiają pewne cechy wspólne. Współcześni mieszczaństwo dostrzegają także istotę miejsca, jego ważność, przejawiają dumę z pochodzenia, są pozbawieni kompleksów względem rówieśników z Europy Zachodniej, gdzie historia mieszczaństwa jako silnej kategorii społecznej jest znacznie dłuższa. Nowi mieszczaństwo potrzebują zarówno miasta sukcesu, miasta modnego, miasta z szeroką ofertą kulturalną; nie obawiają się podejmowania wyzwań, poszukują silnych ośrodków miejskich, w których ich tożsamość jednostkowa będzie silnie zintegrowana z tożsamością społeczną. Niewątpliwie nowi polscy mieszczaństwo stanowią dziś ogromne wyzwanie dla samorządów, redefiniują ich funkcje i relacje pomiędzy władzą a mieszkańcami. Kolejne inicjatywy i akcje społeczne dotyczące miasta w jego różnych wymiarach, a także spory i protesty – zaczynające się od lokatorów mieszkań komunalnych, a sięgające do przedstawicieli środowisk artystycznych – pokazują, że przynajmniej dla części mieszkańców miasto stało się ważną kwestią. Oni wszyscy chcą wpływać na jego kształt, na planowanie przestrzenne, politykę społeczną i kulturalną.⁴⁸ Nowi mieszczaństwo chcą kształtować nie tylko własną tożsamość, ale też tożsamość miasta.

Tożsamość jako odpowiedź na pytanie: „kim jestem?” jest wynikiem wielu aspektów, wśród których znamieną rolę pełnią działania władz lokalnych, instytucji kultury czy organizacji pozarządowych oraz ich wzajemnej współpracy. Także w Lublinie zauważa się znaczący zwrot ku budowaniu tożsamości miasta opartego na własnej historii, wykorzystaniu potencjału historyczno – kulturowego, symbolicznego oraz współpracy na płaszczyźnie samorząd – organizacje pozarządowe⁴⁹. Coraz większą uwagę zwraca się na wyróżnianie postaci związanych z miastem (Józef Czechowicz, Henryk Wieniawski, Wincenty Pol, Jakub Izaak Horowicz, Franciszka Arnsztajnowa, Julia Hartwig, Edward Hartwig, Ignacy Kraszewski, Biernat z Lublina, Jan Kochanowski, Jan Długosz, Isaac Bashevis Singer, Bolesław Prus), istotnych wydarzeń historycznych (lokacja miasta, Unia Lubelska, powołanie Trybunału Koronnego, Pożar Miasta Lublina, strajki robotnicze - Lubelski Lipiec) oraz przestrzeni o charakterze symbolicznym i martyrologicznym (zespół zabytkowo architektoniczny Starego Miasta oraz Śródmieścia, Piwnica pod Fortuną, Renesans Lubelski, Więzienie na Zamku, Dom pod Zegarem, Państwowe Muzeum na Majdanku) mających znaczenie zarówno dla regionu jak i całego kraju. Działania te często nie stanowią wystarczająco silnego przekazu, który umożliwiłby społeczności lokalnej zrozumienie historii miejsca oraz jego znaczenia, nie podkreślają w wystarczającym stopniu historycznych oraz symbolicznych walorów, co przy równoczesnym braku rewitalizacji i poprawy estetyki historycznych części miasta takich jak ul. Lubartowska, ul. Zamojska, ul. Dolna Panny Marii, ul. Kowalska, Plac Rybny czy Podzamecze znacznie ogranicza proces rozumienia wartości historycznej przestrzeni miejskiej wśród społeczności lokalnej, a w efekcie prowadzi do nieznajomości miasta wśród mieszkańców, ograniczając zarazem pełne symboliczne oraz kulturotwórcze wykorzystanie charakteru miejsca, rozumienie i odczytywanie pewnych znaczeń i symboli, a tym samym negatywnie wpływa na proces budowania tożsamości zbiorowej.

Znaczący wzrost działań na rzecz budowania tożsamości miasta wystąpił w okresie starań o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016; w okresie tym podjęto szereg aktywności poświęconych promocji wewnętrznej wśród mieszkańców, edukacji historycznej oraz symbolicznej, nastąpiło „zwrócenie się miasta” do jego mieszkańców, wzbogaconą została oferta kulturalna, na znaczeniu zyskała także polityka kulturalna. Kolejnym wydarzeniem, które powinno znacząco wpłynąć na tożsamość

---

⁴⁸ A. Diduszko – Zygłewska „*Demokratyzacja Miasta*” w: Debaty, Warszawa 2012 s. 3.

⁴⁹ Przykładem takiej współpracy jest między innymi powołanie Rady Kultury Przestrzeni jako organu doradczego, opiniotwórczego i pomocniczego Prezydenta Miasta Lublin w sprawach planowania i zagospodarowania przestrzeni przyjaznej człowiekowi i przyrodzie. Rada Kultury Przestrzeni wraz z Forum Kultury Przestrzeni w Lublinie były organizatorami oficjalnej wizyty prof. Jana Gehla w Lublinie w 2014 roku.

społeczną mieszkańców Lublina, będzie rocznica związana z lokacją miasta. W 2017 roku Lublin będzie obchodził 700-lecie nadania praw miejskich⁵⁰ przez Władysława Łokietka;

„W roku 1317 Władysław Łokietek dokonał lokacji Lublina, wprowadzając miasto w europejski obieg gospodarczy i kulturowy. 700 lat później, w roku 2017, chcemy zapytać o znaczenie tego wydarzenia, powrócić do korzeni – ale i spojrzeć w przyszłość.”⁵¹

W związku z planowanymi obchodami powstał projekt Lublin 700.⁵² Projekt ten zakłada zwiększenie partycypacji społecznej, działania społeczne i oświatowe, szereg wydarzeń kulturalnych, naukowych i sportowych, będzie to niewątpliwie znacząca możliwość cementowania tożsamości miejsca oraz budowy tożsamości zbiorowej opartej na wartościach symbolicznych

Teksty Źródłowe:

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 kwietnia 2007 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Lublin - historyczny zespół architektoniczno-urbanistyczny" Dz.U. 2007 nr 86 poz. 574.

Zarządzenie nr 1057/2011 Prezydenta Miasta Lublin z dnia 4 listopada 2011 r. w sprawie powołania Rady Kultury Przestrzeni.

Bibliografia

Appadurai A., (1996), *Modernity at large: cultural dimensions of modernity*, London and Minneapolis.

Błaszczak M., (2003). *Rozważania nad lokalną tożsamością mieszkańców Wrocławia*, [w:] Z. Kurcz, Z. Morawski (red.), *Sytuacja i rola wielkiego miasta w procesie transformacji. Studium porównawcze rozwoju ekonomicznego i procesów społecznych na przykładzie Wrocławia i Lipska*, Wrocław.

Brzezińska, A. (2006). *Dzieciństwo i dorastanie: korzenie tożsamości osobistej i społecznej*.

W: A. W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska (red.), *Edukacja regionalna* (s. 47-77). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Czernik T., (2008). *Tożsamość jednostkowa w wielokulturowej przestrzeni w procesie dyfuzji kultur*”, *Studia Teologiczno-Historyczne* Rok VII, 2008, Nr 1 (12).

Burdzik T. (2012), *Przestrzeń jako składnik tożsamości w świecie globalizacji*. [w]: *Kultura – Historia – Globalizacja*, Nr 11, Wrocław.

Diduszko – Zygalska A. (2011), *Demokratyzacja Miasta w: Debaty*, Warszawa.

P. Kublicki „*Nowi mieszkańcy w nowej Polsce - Raport*” Instytut Obywatelski, Warszawa.

Golka M. (2010), „*Imiona wielokulturowości*”, Warszawa.

Karmowska J. (2007), „*Promocja wewnętrzna w historycznym mieście europejskim jako czynnik kształtujący jakość życia społeczności lokalnej*” w: *Socjologia Miasta – nowe dziedziny badań*, red. Andrzej Majera, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

Lalak D. (1999), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej o pracy socjalnej*, red. D. Lalak, T. Plich, Wrocław 1999.

Рубинштейн С, (1973), *Основы общей психологии*, Москва.

Strony internetowe:

<http://kolekcje.mkidn.gov.pl/index.php>

<http://www.rotterdam2040.nl/about/> <http://www.um.lublin.pl/um/index.php?t=200&id=18284>

<http://sjp.pwn.pl/sjp/to%20C5%BCsamo%20C5%9B%C4%87;2530211>, dostęp: 13 IV 2015

---

⁵⁰ Miasto lokowano na prawie magdeburgskim prawdopodobnie za czasów Bolesława Wstydlivego około 1257 roku, jednak nie zachował się akt lokacyjny. Udokumentowanej lokacji 15 sierpnia 1317 dokonał Władysław I Łokietek

⁵¹ <http://www.um.lublin.pl/um/index.php?t=200&id=18284>